

"I expect you all to be independent, innovative, critical thinkers who will do exactly as I say!"

opmerkelijk dat het Nederlandse onderwijs weinig aandacht besteedt aan filosoferen. In sommige andere Europese landen en in de Verenigde Staten is die aandacht er namelijk wel. Zeker in deze tijd van opbrengstgericht werken, vragen leerkrachten en schooldirecteuren zich nog af wat filosoferen betekent en wat de meerwaarde ervan is. In dit artikel geef ik mijn antwoord daarop aan de hand van twee stellingen. Ten eerste: filosoferen is 'leren door samen hardop na te denken'. Ten tweede: filosoferen is 'leren van en met elkaar'.

Filosoferen is leren door samen hardop na te denken

Wanneer ik ga filosoferen met kinderen zeg ik: 'Bij filosofie gaat het om bijzondere vragen. Het gaat om jullie eigen vragen. Dat mogen vragen zijn waarop zelfs de juf het antwoord niet weet...'. Kinderen vinden dat spannend en verrassend. Vervolgens mogen ze ook nog eens zelf de antwoorden verzamelen. Zo worden ze 'eigenaar' van de les: ze maken zelf de les. Dit geeft kinderen en jongeren vertrouwen en plezier in leren, van waaruit ze zich kunnen ontwikkelen. Doordat je ingaat op vragen die hen aan het hart gaan, zijn zij gemotiveerd. Het leren is sterk gekoppeld aan hun belevingswereld: in deze context construeren zij samen met anderen nieuwe kennis. Tijdens dit proces krijg je als leerkracht inzicht in het ontwikkelingsniveau van de leerlingen. Soms onderschatten leerkrachten hun leerlingen: tegen hun verwachting in kunnen kinderen van zes jaar al filosofische vragen bedenken en creatieve antwoorden hierop geven. Soms overschatten zij hen: het valt hen op dat jongeren van een jaar of vijftien zich nog niet goed kunnen inleven in anderen, of zich zelfs niet voor kunnen stellen dat een ander ergens echt heel anders over denkt. Filosoferen beschouw ik als kritisch denken: een basisvaardigheid die je nodig hebt om goed te kunnen leren. Filosoferen is een heel andere bezigheid dan kennis overdragen. Zoals je een visser beter geen vis kunt geven, maar kunt leren vissen, zo kun je leerlingen beter

niet alleen kennis geven, maar kritisch leren denken. De filosofische vaardigheden (zoals argumenteren) kun je als 'denkgereedschappen' bij alle vakken gebruiken.

Tijdens het filosoferen houdt de leerkracht zich inhoudelijk afzijdig: hij of zij stelt zich nieuwsgierig, verwijdert en een tikje onnozel op. Dat vraagt om lef: de leerkracht verruimt zijn rol van '(al)wetende' naar 'onwetende'. Dit betekent echter niet dat hij of zij alles loslaat en goedkeurt. De leerkracht blijft kritisch en stimuleert leerlingen om zorgvuldig en logisch te redeneren, om het filosofisch niveau van het gesprek te bewaken. Deze 'socratische', vragende houding accentueer je door tijdens het filosoferen op een andere plek te zitten, zodat voor de leerlingen duidelijk is wanneer je verandert van kennisoverdrager naar vragensteller. Kennisoverdracht blijft immers een belangrijke taak van de leerkracht. Het zou mooi zijn als filosoferen daarbij komt. Het één hoeft zeker niet vervangen te worden door het ander.

Filosoferen is leren van en met elkaar

Filosoferen betekent niet alleen kritisch denken, maar vraagt ook om creatief en zorgvuldig denken[i]. Filosoferen is op zichzelf een sociaal en moreel vormende activiteit. Het is een gezamenlijke zoektocht naar wijsheid, onder andere door met elkaar in gesprek te gaan. Door te filosoferen leren kinderen en jongeren zichzelf en anderen beter kennen. Ze merken dat naar elkaar luisteren leuk en zinvol is. Ze oefenen het onder woorden brengen van hun gedachten. Ze krijgen ruimte om zich te laten horen en om gehoord te worden. De erkenning die leerlingen van leeftijdgenoten ontvangen, is belangrijk voor hun zelfvertrouwen ('ik doe ertoe, ik word gezien'). Filosoferen kan met name voor leerlingen met faalangst verrijkend zijn, omdat hun antwoord niet direct goed of fout is. Hun antwoord wordt niet direct beoordeeld door de (volwassen) leerkracht, maar wordt op waarde geschat door hun klasgenoten.

Door te filosoferen krijgen leerlingen een andere kijk op de wereld om hen heen; ze krijgen steeds meer inzicht in hun eigen manier van denken en in die van anderen. Voor sommigen is het al een hele ontdekking dat de ander niet hetzelfde denkt, en dat hij ook niet je gedachten kan lezen... Naarmate leerlingen ouder worden, kunnen zij steeds beter hun mening vormen, vergelijken met die van anderen, en zich inleven in anderen[ii]. Het 'samen hardop nadenken' versterkt het groepsgevoel: de klas wordt een team. In de praktijk merk ik dat filosoferen bijdraagt aan een positieve sfeer in de groep, omdat leerlingen simpelweg met elkaar leren praten, elkaar beter leren kennen, en zodoende meer rekening gaan houden met elkaar. Ze ontwikkelen